

Barbara Baraniak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

Zmiany cywilizacyjne w rozwoju zawodownictwa wyznaczającego kierunek modelowania i reformowania edukacji zawodowej

Słowa kluczowe: cywilizacja, zmiany cywilizacyjne, zawodownictwo, modele zawodów, edukacja zawodowa

Key words: civilization, civilizational changes, knowledge of professions, models of occupations, occupational education

Wstęp

Człowieka żyjącego we współczesnym świecie nęka wiele problemów. Zaliczyć do nich można intensywny rozwój naukowy, którego współczesnym wymiarem jest obszar technologii informacyjnych, ale również automatyzacji i coraz śmielej promowanej robotyzacji w wielu sferach życia człowieka, w tym jego pracy zawodowej. Charakter przemian dość dokładnie został opisany przez pedagogów pracy¹, nie tylko za pomocą charakterystyki trzech rewolucji przemysłowych², ale i przez ukazanie ich znaczenia dla kształcenia zawodowego, które nie powinno pozostać obojętne wobec wymagań pracy. Wyznacznikami pracy są obecnie m.in. nowe techniki i technologie, oprzyrządowane nowoczesnym parkiem maszynowym, wymuszające na człowieku pracującym potrzebę jego dalszej edukacji. Teza ta dostrzeżona przez Piusa XI, a współcześnie promowana przez takie osobistości świata kościelnego, jak Kardynał Stefan Wyszyński³ czy Jan Paweł II⁴, doskonale wpisała się w nurt pedagogiki pracy, m.in. za sprawą edukacji zawodowej, starającej się przygotować człowieka nie tylko do zmiennego procesu

¹ T. Nowacki, *Praca i wychowanie*, Warszawa 1980.

² Z. Wiatrowski, *Pedagogika pracy w zarysie*, Warszawa 1985; Tenże, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 1996.

³ Kardynał Stefan Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej*, Warszawa 1991.

⁴ Jan Paweł II, *Laborem exercens wg Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1981.

pracy, ale do rozumienia nowych zjawisk, włączonych w trendy cywilizacyjne oraz towarzyszące im procesy globalizacji i integracji europejskiej wraz z ich relacjami i odniesieniami do rodzimej transformacji społeczno-ustrojowej. Można zatem powiedzieć, iż powyższe zjawiska mają charakter nie tylko rodzimy, ale i międzynarodowy, nawiązujący i odwołujący się do utrwalonej tradycji, aktualnej sytuacji oraz projekcji przyszłej rzeczywistości. Miejsce człowieka w społeczeństwie wyznaczała, wyznacza i będzie wyznaczała jego praca oraz przygotowanie do niej, czego wyrazem jest wybrany i wyuczony zawód, dzięki kwalifikacjom, wpisującym się w przygotowanie zawodowe, dotychczas w pełni zdobywane w procesie kształcenia zawodowego. Aktualnie wdrażany zadaniowy model reformy kształcenia zawodowego promuje dążenie do elastycznego łączenia kształcenia formalnego i nieformalnego, co wydaje się odpowiedzią na dotychczasową krytykę edukacji zawodowej za zbyt wolne wdrażanie:

- rynkowych modeli zawodów do systemu edukacyjnego,
- zdobyczy naukowych, technicznych i technologicznych do procesu kształcenia zawodowego, przez co nie wpisuje się ono we współczesny trend cywilizacyjny⁵.

Potrzeba upowszechniania owych zmian staje się odpowiedzią na współczesne oczekiwania rynku pracy, zainteresowanego pozyskaniem człowieka – pracownika zdolnego do sprostania nie tylko aktualnym wymaganiom organizacji, ale i projekcji jej przyszłości, w odniesieniu do nowych wyzwań, wyznaczanych postępującym, dynamicznym rozwojem. Zatem kształcenie człowieka, będącego zarówno odtwórcą zadań zawodowych, czyli jego sfery instrumentalnej, jak również jego osobowości, powinno pomóc w przewyciężaniu ujawnionego na początku okresu transformacji ustrojowej „dysonansu między oczekiwaniami tworzącego się rynku pracy a możliwościami poszczególnych typów szkół”⁶ i projektowaniu kierunków reform kształcenia zawodowego jako odpowiedzi na dynamicznie dokonujące się zmiany cywilizacyjne, wyrażające się potrzebą wdrażania i upowszechniania w szkolnictwie zawodowym:

- nowych zawodów,
- treści kształcenia, bardziej dostosowanych do przemian pracy, wywołanych zmianami cywilizacyjnymi,
- elastycznych form organizacji kształcenia.

Zagadnienia te kreują tezę, iż zmian cywilizacyjnych nie może pomijać i ignorować edukacji, w tym zawodowej. Przeciwnie, ich treść i zakres powinny ją

⁵ B. Baraniak, *Kwalifikacje i kompetencje oczekiwanymi kategoriami współczesnej pracy zawodowej*, „Pedagogika Pracy”, nr 47/cz. I, 2005.

⁶ S. M. Kwiatkowski, *Gospodarcze i społeczne uwarunkowania rozwoju szkolnictwa zawodowego w Polsce*, [w:] *Dylematy edukacji zawodowej w końcu XX wieku*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 1997.

modelować i kreować – wyznaczając kierunek reform oświatowych, w szczególności obszaru kształcenia zawodowego, ściśle skorelowanego z modelami zawodów, wpisujących się w aktualne trendy społeczno-cywilizacyjne oraz stwarzających szanse elastycznego i mobilnego w nich kształcenia. W dowodzeniu powyższej tezy przybliżone zostanie rozumienie cywilizacji i jej znaczenia dla edukacji, w tym zawodowej, jako procesu ukazującego zmienność zawodów i ich adekwatność dla danej cywilizacji, jej oczekiwania wobec zawodów, przydatnych nie tylko w gospodarce, ale i przygotowanie do nich, które nie może być ograniczone tylko do szkoły, lecz powinno mieć charakter – najlepiej – całożyciowy, wpisujący się w rozwój zarówno człowieka, jak i kwalifikacji, poprzez całożyciowe dochodzenie do przygotowania zawodowego. Na owych założeniach opiera się aktualna reforma szkolnictwa zawodowego, upowszechniana od 1 września 2012 roku⁷, promująca zadaniowy model zawodu, który – zdaniem jej promotorów – pozwala na bardziej elastyczne wpisywanie się w dynamiczne zmiany cywilizacyjne, dzięki edukacji zawodowej, integrującej w swych modelach kształcenie zawodowe i ustawiczne⁸, kształcenie formalne i nieformalne.

Cywilizacja, kultura, technika w zmienności otoczenia

Na przestrzeni wieków sposób opanowywania sił wytwórczych oraz pożytkowania i wytwarzania coraz to nowych materiałów zadecydował o postępie technicznym, a ten o warunkach pracy, życia i rozwoju współczesnych społeczeństw. Techniki, tak jak i nowych zagadnień, człowiek musi się wciąż uczyć, gdyż została ona stworzona przez niego na przestrzeni dziejów ludzkości. Nowe warunki pracy odegrały i wciąż odgrywają znaczącą rolę w przechodzeniu od natury do kultury i budowaniu nowoczesnego społeczeństwa. Poszukiwaniu rozwiązań sprzyja aktywność twórcza człowieka, która ma miejsce nie tylko w sferze artystycznej, ale nie pozostaje też obca konstruktorom, technologom, innowatorom, czy naukowcom⁹. Owa twórczość jest najważniejszą cechą gatunkową człowieka. Wchłania ona wszystkie drobniejsze i węższe działania, np. racjonalizatorskie, wynalazcze czy ostatnio modną transgresję, będącą wyrazem przekroczenie dotychczasowych granic ludzkiego działania i jego możliwości. Umiejętność twórczego myślenia pozwala odejść człowiekowi od danego bytu i stać się własnym twórcą, w ten

⁷ *Założenia projektowanych zmian. Kształcenie zawodowe i ustawiczne. Informator*. MEN, Warszawa 2010; Rozporządzenie Ministra Edukacji narodowej o zmianie ustawy o systemie oświaty z 19.08.2011 r., Dz.U. Nr 205 z 2011 r., poz. 1206.

⁸ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa nie tylko dla rynku pracy*, [w:] *Edukacja wobec rynku pracy*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2003.

⁹ T. Nowacki, *Praca i ...*, s. 46–50; Tenże, *Leksykon pedagogiki pracy*, Radom 2004, s. 21–25.

sposób włączając się w zmianę świata, tj. cywilizacji materialnej i kultury duchowej, określających związki i zależności między techniką, cywilizacją i kulturą. Wyraża to jedna z najbardziej dostępnych definicji techniki, będącej – podobnie jak kultura i cywilizacje – dziełem człowieka, skupionym na tworzeniu przez niego: „środków materialnych składających się na wiedzę techniczną, reguł posługiwania się tymi środkami oraz ich projektów stosowanych dla zdobywania, przekształcania i wykorzystywania dóbr materialnych [...] stanowiąc zasadniczy składnik cywilizacji i kultury”¹⁰. Powyższa definicja pokazuje, że człowiek jest istotą wolną, rozumną i mądrą¹¹, powszechnie uważaną za twórcę techniki, cywilizacji i kultury, a dzieje się tak – jak twierdzi U. Ostrowska¹² – dzięki sile nieprzeniknionego intelektu oraz urzekającej mocy ludzkich uczuć, które sprawiają, iż człowiek jest w stanie to wszystko odkrywać, rozumieć i interpretować jako potrzebę nowszych czasów, wyrażających wyższą cywilizację, kulturę, u źródeł których stoi technika oraz człowiek zdolny do jej tworzenia. Człowiek poszukujący zawsze jest niespokojny, ma poważny stosunek do świata i szuka w nim własnego świata, tworząc nowe zjawiska dostosowane do okoliczności i poziomu technicznego oraz opanowanych przez człowieka sił natury. Owa twórczość tkwi w każdym człowieku, trzeba ją tylko uświadomić sobie i celowo rozwijać¹³. Ludzie o tych cechach nazywani są *homo creatorami*¹⁴, a efektami ich pracy są udoskonalone narzędzia i maszyny, ilustrujące postęp techniczny, który daje korzyści ekonomiczne, m.in. poprzez skrócenie czasu pracy, zmniejszenie wysiłku fizycznego człowieka, zastępowanego nowszą maszyną, automatem, a współcześnie coraz częściej robotem. Nowe sposoby pracy poprawiają warunki i środowisko pracy człowieka, zmniejszają zapylenie, hałas, wibracje, które towarzyszą prostym, prymitywnym technologiom. Przyczyniają się do pokonywania zmęczenia psychicznego człowieka, zwiększenia wydajności oraz efektywności pracy i produkcji, ilustrując nie tylko dominację człowieka nad rzeczami, ale ukazują człowieka jako twórcę wszelkich przemian, ewoluujących w kierunku coraz bardziej nowych cywilizacji¹⁵.

Czym zatem jest cywilizacja, a czym kultura oraz jak w nie wpisuje się technika?

¹⁰ *Encyklopedia popularna*, Warszawa 2000.

¹¹ *Pismo Święte, Stary Testament*, Warszawa 2000, Księga Rodzaju i Mądrości.

¹² U. Ostrowska, *Doświadczenie wartości edukacyjnych w szkole wyższej*, Bydgoszcz 1998.

¹³ T. Nowacki, *Postawy i wartości*, [w:] *Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły*, red. E. Laska, Rzeszów 2006, s.126; J. Niemiec, *Homo creator*, „Pedagogika Pracy” 2003, nr 43, s. 23.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ T. Nowacki, *Praca i...*

Cywilizacja – podobnie jak kultura – kształtowały się wraz z rozwojem ludzkości. Antonina Kłoskowska¹⁶, odwołując się do poglądów F. B. Taylora, operuje zamiennie tymi pojęciami uważając, że „kultura lub cywilizacja jest to złożona całość obejmująca wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa”¹⁷. Również B. Suchodolski pojęcie kultury rozumiał jako „całokształt dorobku ludzkiego, społecznie utrwalanego i gromadzonego w ciągu jego dziejów, stale wzbogacanego nowymi dziełami twórczymi i pracą wszystkich społeczeństw, również poziomem rozwoju społeczeństw, grup i jednostek w danej epoce historycznej uwarunkowany stopniem rozwoju sił przyrody, osiągniętym stanem wiedzy i twórczości artystycznej oraz formami życia społecznego”¹⁸. Podobnie pojęcie kultury definiuje wyżej wspomniana A. Kłoskowska¹⁹, która dodatkowo rozpatruje je w dwóch aspektach – antropologicznym i socjologicznym. W pierwszym wyróżnia trzy kategorie kultury, tj. bytu, społeczną (socjalną) i symboliczną, zaś w drugiej kategorii określone wartości, a także dobra materialne i duchowe, składające się na ogół kulturowego dziedzictwa ludzkości.

Z kolei cywilizacja – termin bliskoznaczny pojęciu *civitas* – właściwie zorganizowane społeczeństwo, *civis* – dobry obywatel, *civilis* – obywatelski, publiczny – określa z jednej strony „poziom rozwoju społeczeństwa w danym okresie historycznym, mierzony poziomem jego kultury materialnej, stopniem opanowania przyrody, stopniem rozwoju sił wytwórczych i ogółem nagromadzonych, dobór instytucji itp.”, a z drugiej strony „dorobek kultury materialnej osiągnięty przez określone społeczeństwo, w określonych epokach historycznych”²⁰. Przywołana powyżej triada definicji – techniki, cywilizacji i kultury – pokazuje nie tylko rolę człowieka w zmienności otoczenia, wyrażanej poszukiwaniem bardziej przyjaznych warunków życia, charakterystycznych dla różnych cywilizacji, ale też ich wzajemne relacje.

Cywilizowany człowiek, naród, społeczeństwo – stwierdzenia te oznaczają przeciwieństwo stanu naturalnego, tzw. pierwotnego, który wskazując na poziom rozwoju, ilustruje stopień oddalania się od życia prymitywnego. Alvin Toffler etapy rozwoju cywilizacyjnego określił mianem trzech fal, które nazwał: agrarną, industrialną i postindustrialną²¹. Ta ostatnia charakteryzuje tzw. nowe społeczeństwo, pracujące głównie w sektorze usług, którego rozwój jest możliwy dzięki postępowi technicznemu, technologicznemu i organizacyjnemu, umożliwiającemu

¹⁶ A. Kłoskowska, *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, wyd. I, Warszawa 1964.

¹⁷ Taż, *Kultura masowa...*, wyd. II, Warszawa 1980, s. 12.

¹⁸ B. Suchodolski, *Kultura*, [w:] *Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. VI, Warszawa 1965, s. 294.

¹⁹ A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, Warszawa 1983, s. 83.

²⁰ *Encyklopedia popularna*, Warszawa 1997, t. 2, s. 268.

²¹ A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1986.

zastosowanie nowoczesnych, sprawnych narzędzi pracy, takich jak: komputer, skomplikowane infosfery, sieci kanałów komunikacji itp.²².

John Naisbitt uznał, że to tworzące się nowe współczesne społeczeństwo, opiszą dostosowane do jego wymagań nowsze narzędzia, charakterystyczne dla cywilizacji, w przypadku współczesności – informacyjnej (wiedzy), dzięki którym będzie ona z łatwością tworzona, przekształcana, rozpowszechniana i wykorzystana, jako informacja²³. Produkcja, uznana za dominujący sektor cywilizacji industrialnej, wymagać będzie nasycaenia wiedzą i nowoczesną technologią dotychczasowych rozwiązań, bazujących na umiejętnościach zawodowych, społecznych, krytycyzmie, kreatywności²⁴, podobnie jak rolnictwa, fenomenu cywilizacji agrarnej.

Charakterystykę cywilizacji informacyjnej, cywilizacji wiedzy – J. Naisbitt (1997) opisał 10 megatrendami (zob. tab.1).

Tabela 1. Megatrendy opisujące cywilizację informacyjną

Tendencja		
	od	do
1	Społeczeństwa przemysłowego	Społeczeństwa informacyjnego (wiedzy)
2	Technologii siłowej	Ultratechnologii
3	Gospodarko narodowej	Gospodarki globalnej
4	Myślenia krótkofalowego	Myślenia długofalowego
5	Centralizacji	Decentralizacji
6	Pomocy zinstytucjonalizowanej	Samopomocy
7	Demokracji przedstawicielskiej	Demokracji uczestniczącej
8	Hierarchii	Sieci
9	Północy	Południa
10	Schematu albo – albo	Wielokrotnego wyboru

Źródło: J. Naisbitt, *Megatrendy*, Poznań 1997; por. K. Denek, *Poza ławką szkolną*, Żary 2008, s. 37

Sposobem na przejście z jednej cywilizacji do drugiej powinny być nowe grupy celów edukacyjnych (zob. tab. 2).

²² Tamże.

²³ J. Naisbitt, *Megatrendy: dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Poznań 1997.

²⁴ Tamże.

Tabela 2. Cele edukacyjne kryterium przejścia z cywilizacji industrialnej do informacyjnej

Lp.	Kryteria różnicujące	Cywilizacja	
		industrialna	informacyjna
1	Cele produkcji	Kompetencje intelektualne dla nielicznych, podstawowe umiejętności i algorytmy działania dla wielu	Kompetencje intelektualne dla wszystkich
2	Instytucje	Model fabryki: pionowa organizacja biurokratyczna	Uczące się organizacje oparte na kooperacji zatrudnionych
3	Charakter różnicowania populacji	Zdolności wrodzone	Umiejętności transakcyjne
4	Postępowanie z różnorodnością	Selekcja elit, edukacja masowa dla całej populacji	Rozwojowy model uczenia się przez całe życie dla szerokiej populacji
5	Edukacja	Transmisja wiedzy	Wytwarzanie wiedzy
6	Sposób uczenia się	Uczenie się indywidualne	Uczenie się zespołowe

Źródło: D. P. Keating, *Human Development in the Learning Society*, (in.) *International Handbook of Educational Change*, Part II, Eds. A. Hargreaves et al., Dordrecht 1998; por. K. Denek, *Poza ławką szkolną*, Żary 2008, s. 37

Współczesne cele edukacyjne promują przewagę uczenia się nad nauczaniem, dzięki czemu każdy podmiot edukowany ma szansę rozwijać się aktywnie i kształtować kreatywne postawy, wpisujące się w kolejne cywilizacje i ich kulturę, którą Wiesław Łukaszewski²⁵ rozumie jako *calokształt wytworów ludzkich oraz reguł operowania tymi wytworami*, a zalicza do nich wytwory ducha (myśli, idee) dopełniane wytworami rąk (rzeczy, przedmioty, budowle), a więc składniki, które niegdyś nazywano cywilizacją, a dzisiaj coraz częściej stanowiące tzw. technosferę²⁶. Technosfera to jeden z najwyższych poziomów techniki tworzonej przez człowieka i „składającej się na wiedzę techniczną, reguły posługiwania się tymi środkami oraz ich projekty stosowane dla zdobywania, przekształcania i wykorzystywania dóbr materialnych [...] stanowiąc zasadniczy składnik cywilizacji i kultury”. Wyznacza ona nowe zagadnienia, których człowiek musi się wciąż uczyć, pobudza aktywność i twórczość człowieka, wyrażoną m.in. nowymi sposobami pracy poprawiającymi jej warunki i środowisko, ilustrując nie tylko dominację człowieka nad rzeczami, ale postrzeganie jego jako twórcy przemian cywilizacyjnych.

²⁵ W. Łukaszewski, *Osobowość, struktura i funkcje regulacyjne*, Warszawa 1974, s. 41.

²⁶ A. Toffler, *Trzecia...*, s. 46.

Rozumienie kultury silnie związanej z przemianami cywilizacyjnymi i rozwojem techniki pozwala postrzegać ją jako tożsamą nie tylko z cywilizacją, ale również z techniką, postępowaniem nauki i całością urządzeń społecznych, czyniąc z niej kategorię szeroką, a nawet „synonimem rozwoju, dobrobytu i wzrostu”²⁷, wpisującym się w edukację, w tym zawodową.

Zmienność zawodów wyznaczona trendami cywilizacyjnymi

Szybki rozwój cywilizacyjny wymusza zapotrzebowanie na wyższe kwalifikacje pracowników, charakterystyczne dla zawodów przydatnych w danym modelu społeczeństwie, aktualnie – postindustrialnym. Tendencję tę przedstawia treść tabeli 3., wedle której w zaprojektowanej już na początku XXI wieku prognozie Zbigniewa Strzeleckiego, na współczesnym rynku pracy wzrasta zapotrzebowanie na pracowników o kwalifikacjach informatycznych, tzw. „czystych” oraz wspomagających współczesną pracę na komputerze.

Tabela 3. Zawody o największym wzroście zapotrzebowania do 2010 roku²⁸

Kod grupy średniej	Nazwa grupy średniej	Przyrosty zapotrzebowania w latach 2001–2010	
		w tys. osób	w %
213	Informatycy	165	228
341	Pracownicy do spraw finansowych i handlowych	146	79
312	Specjaliści do spraw biznesu	144	56
522	Sprzedawcy i demonstratorzy	112	11
131	Kierownicy małych i średnich zakładów pracy	92	18
516	Pracownicy usług ochrony	87	40
832	Kierowcy pojazdów silnikowych	83	14
232	Nauczyciele nauczania ponadelementarnego	64	17
343	Średni personel biurowy	63	14
342	Agenci biur pomagający w prowadzeniu działalności gospodarczej i pośrednicy handlowi	56	122
823	Operatorzy maszyn do produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	51	113
421	Pracownicy obrotu pieniężnego	46	29

²⁷ Z. Łomny, *Człowiek i edukacja wobec przemian globalnych*, Radom 1996, s. 20.

²⁸ Z. Strzelecki, *Prognozowanie popytu na pracę według kwalifikacji*, Warszawa 2002.

713	Robotnicy budowlani robót wykończeniowych	42	24
512	Pracownicy usług domowych i gastronomicznych	35	19
412	Pracownicy ds. finansowych i statystycznych	32	12
741	Robotnicy w przetwórstwie spożywczym	31	18
411	Sekretarki i operatorzy maszyn biurowych	29	30
214	Architekci, inżynierowie i pokrewni	28	19
413	Pracownicy ds. ewidencji materiałowej, transportu i produkcji	25	10
514	Pozostali pracownicy usług osobistych	21	49
122	Kierownicy wewnętrznych jednostek organizacyjnych działalności podstawowej	21	15
344	Urzędnicy państwowi ds. podatków, ceł i pokrewni	19	39
513	Pracownicy opieki osobistej i pokrewni	17	24

Z tabeli 3. wynika, że na współczesnym rynku pracy wciąż szczególnie poszukiwanymi specjalistami pozostają informatycy oraz specjaliści wykorzystujący technologie informatyczne, co potwierdza trafność przewidywań Z. Strzeleckiego w jego słynnej prognozie z 2002 roku. Jego zdaniem, wśród zawodów o największej dynamice rozwoju na wciąż pozostają zawody:

- informatyki, telekomunikacji, obsługi i montażu Internetu oraz technologii informacyjnych;
- biotechnologii i jej zastosowań;
- ochrony środowiska;
- eksploatacji morza i dna morskiego;
- obsługi procesów integracji regionalnej;
- nowoczesnych operacji finansowych oraz elektronicznej bankowości i handlu elektronicznego;
- ochrony zdrowia, kształtowania postaw prozdrowotnych, domowej opieki zdrowotnej nad ludźmi starymi;
- informacji, kultury popularnej i przemysłu rozrywkowego;
- edukacji.

Również w obszarze operacji finansowych, bankowych i handlowych tradycyjne technologie zastępują elektroniczne bazy danych sporządzane przez specjalistów w takich zawodach, jak:

- 213101 Administrator baz danych
- 213102 Administrator systemów komputerowych
- 213105 Projektant systemów komputerowych

- 213201 Programista
 213202 Projektant stron internetowych (webmaster)
 213101 Administrator baz danych
 213103 Analityk systemów komputerowych
 213901 Administrator sieci informatycznych (w przyszłości bezprzewodowych)
 213902 Inspektor bezpieczeństwa systemów teleinformatycznych
 213903 Specjalista zastosowań informatyki
 312202 Technik teleinformatyk – **zawód szkolny**
 314312 Technik awionik – **zawód szkolny**
 312102 Technik informatyk – **zawód szkolny**
 311801 Grafik komputerowy
 411201 Operator procesorów tekstu

Powyższa aktualna propozycja zawodów objętych rodzimymi klasyfikacjami potwierdza wcześniejsze poglądy m.in. A. Tofflera²⁹ i Edwarda C. Wragga³⁰, którzy analizując współczesność w kontekście miejsc pracy, warunków życia rodzinnego oraz wydłużania się życia ludzkiego, prognozowali przyszłościowy trend rozwojowy społeczeństwa informacyjnego. Za najważniejsze uznali wysokie kwalifikacje pracownicze, przydatne zwłaszcza w sektorze usług, w tym w turystyce, wypoczynku oraz opiece. Uzupełniając je o umiejętności współdziałania, współpracę i porozumiewanie się, a także o samodzielność, zdolność i umiejętność przystosowywania się do nowej rzeczywistości oraz zaradność – przyjąć je można za cechy współczesnego pracownika, najbardziej poszukiwanego przez pracodawcę³¹.

Drugi nurt prognozy Z. Strzeleckiego, pokazuje dużo mniejsze zainteresowanie zawodami przemysłu ciężkiego (tab. 4).

Tabela 4. Zawody o największym spadku zapotrzebowania według prognozy Z. Strzeleckiego³²

Kod grupy średniej	Nazwa grupy średniej	Spadek zapotrzebowania w latach 2001–2010	
		w tyś. osób	w %
613	Rolnicy upraw polowych i produkcji zwierzęcej	-418	-13
621	Rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby	-158	-46

²⁹ A. Toffler, *Trzecia fala...*

³⁰ E. C. Wragg, *Trzy wymiary programu*, Warszawa 1999, s. 20–29.

³¹ Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia. *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Warszawa – Radom 1997.

³² Z. Strzelecki, *Prognozowanie...*

913	Pomoce domowe, sprzątaczk i praczki	-51	-13
611	Rolnicy produkcji roślinnej i ogrodnicy	-48	-11
612	Hodowcy zwierząt i pokrewni	-34	-42
743	Robotnicy produkcji wyrobów włókienniczych, odzieży i pokrewni	-30	-10
721	Formierze odlewniczy, spawacze, blacharze, monterzy konstrukcji metalowych i pokrewni	-24	-17
932	Robotnicy przy pracach prostych w przemyśle przetwórczym	-20	-10
711	Górnicy i robotnicy obróbki kamienia	-12	-14
744	Robotnicy obróbki skóry	-11	-29
831	Maszyniści kolejowi, dyżurni ruchu i pokrewni	-8	-12
921	Robotnicy pomocniczy w rolnictwie, rybołówstwie i pokrewni	-7	-11
614	Robotnicy leśni	-5	-25
931	Robotnicy pomocniczy w górnictwie i budownictwie	-5	-4
321	Technicy rolnicy, leśnicy i pokrewni	-4	-12
113	Wyżsi urzędnicy	-3	-26
812	Operatorzy maszyn i urządzeń hutniczych i pokrewni	-2	-9
828	Monterzy	-2	-2
833	Operatorzy samojezdnych maszyn rolniczych i pokrewni	-2	-2
811	Operatorzy maszyn i urządzeń wydobywczych i pokrewni	-1	-6
821	Operatorzy maszyn do produkcji wyrobów z metali i minerałów	-1	-3
826	Operatorzy maszyn do produkcji wyrobów włókienniczych, futrzarskich i skórzanych i pokrewni	-1	-6
912	Czyściciele i inni świadczący usługi na ulicach	-1	-39
827	Operatorzy maszyn przetwórstwa żywności i produktów pokrewnych	-1	-2
834	Marynarze i pokrewni	-1	-12

Treść tabeli 4. zatem wpisuje się w aktualną tendencję na rynku pracy i podtrzymuje trudną sytuację rynkową osób o niskich kwalifikacjach, którym z roku na rok coraz trudniej znaleźć pracę w zawodach bazujących na wysiłku fizycznym, tj. niewymagającą wysokich kwalifikacji zawodowych. Tendencja spadkowa dotyczy też zawodów przemysłu ciężkiego oraz rolniczych, co potwierdza przewidywania Tofflera³³, a także różnych futurologów np. Adama Schaffa, Güntera Fridrichsa³⁴ o zmianie współczesnego charakteru pracy, który może doprowadzić do końca społeczeństwa opartego na pracy³⁵.

Przywołane prognozy ujmują pracę jako formę aktywności człowieka, której najwyższym wymiarem jest aktywność twórcza, doprowadzająca do zmiany charakteru pracy, promującej myśl twórczą człowieka, wyrażoną nowocześniejszymi procesami pracy, wymagającymi wyższych kwalifikacji od człowieka i potrzeby uświadamiania mu konieczności permanentnego uczenia się³⁶. W tym kontekście aktualny staje się pogląd Daniela Bella³⁷ o transformacji społeczeństwa przemysłowego w informacyjno-informatyczne, którego wartością, a zarazem źródłem bogactwa staje się wiedza. Pogląd ten Zygmunt Wiatrowski³⁸ poszerza o pracę i uważa, że zarówno praca, jak i wiedza stają się dziś, a tym bardziej jutro dominującym wyznacznikiem rozwoju cywilizacyjnego, a nade wszystko rozwoju człowieka i jego społeczeństwa, w tym nowej cywilizacji, opartej na wiedzy i globalizacji regionów, jako miejsca, w którym skupia się wytwarzanie i pozyskiwanie wiedzy oraz umiejętności w nowej gospodarce światowej. Społeczeństwa ucząc się, przyciągają, a następnie organizują zasoby niezbędne w dążeniu do koncentracji kapitału, środków i mechanizmów jego pomnażania, gospodarowania zasobami naszego globu, rozumianego jako globalizacja³⁹, a przez to postrzegania jej jako monopolizację szans swobodnego działania⁴⁰. W tym efekcie globalizacja przynosi korzyści tylko małej garstce, tzw. „elicie pieniądza”, a spycha na margines ponad 2/3 ludności świata w obszar biedy i niedostatku, a według raportu Federico Mayora⁴¹ – już 4/5 ludności świata. Przeciwnością procesu globalizacji jest globalizacja, która przechodzi w nowe podejście – do spójności i innej redys-

³³ A. Toffler, *Szok...*; Tenże, *Trzecia fala...*

³⁴ *Mikroelektronika i społeczeństwo. Na dobre czy na złe?*, red. A. Schaff i G. Fridrichs, Warszawa 1987.

³⁵ J. Rifkin, *Koniec pracy. Schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postronkowej*, Wrocław 2001.

³⁶ *Biała Księga...*

³⁷ D. Bell, *The Social Framework of the Information Society*, ed. T. Forester, *The microelectronics revolution*, Basil Blackwell, Oxford 2002.

³⁸ Z. Wiatrowski, *Podstawy...*, s. 178.

³⁹ F. Major, *Przyszłość świata*, Warszawa 2000.

⁴⁰ O. Torres, *Lokalna globalizacja czy globalna lokalizacja, rozważania na temat globalizacji*, [w:] *Wiedza, innowacyjność przedsiębiorstw a rozwój regionów*, red. A. Lewtuchowicz, Łódź 2004.

trybucji dóbr. Według A. A. Warracka⁴² polega ona na integracji płaszczyzny światowej z lokalną, dążeniu do jednoczesnego transferu wiedzy gospodarczej z filarów światowych do lokalnych, przez co rynki mają szansę stać się bardziej międzynarodowymi. Kluczowym elementem globalizacji staje się region, jako nowa forma terytorializacji, umożliwiając konkutowanie między sobą, w dążeniu do stawania się nowymi uczącymi się regionami⁴³.

Procesy globalizacji i glocalizacji łącząc się – pomimo różnego zasięgu terytorialnego – pokazują powstawanie nowego ładu działań zarządzających, dzięki wzajemnemu przenikaniu się obu trendów i dążenie do tworzenia i upowszechniania w społeczności lokalnej procesów zarządzania wiedzą. Owo przenikanie trendów globalizacyjnych uwypukla międzynarodowe znaczenie władz lokalnych, dzięki wdrażaniu nowych tendencji promowanych przez glocalizację⁴⁴. Można ją uważać za strategię glocalizacyjną, w której zawarta jest silna integracja globalna oraz silna adaptacja lokalna, co wzmacnia istnienie możliwości efektywniejszego zarządzania małymi i średnimi przedsiębiorstwami i zwiększenie udziału ludności w podziale dochodu narodowego oraz redystrybucji środków. Wyzwolenie owej aktywności to zadanie dla edukacji, nieustannie reformowanej od początku transformacji, upowszechniania nowych zawodów, do realizacji zadań na miarę postępu cywilizacyjnego. Zasadne zatem staje się pytanie, na ile te reformy wpisują się w nurt zmian cywilizacyjnych, opisanych nowymi tendencjami edukacyjnymi i jaką w nich rolę pełnią zawody. Odpowiedzi dostarcza treść poniższego rozdziału.

Zmiany cywilizacyjne kryterium modelowania zadaniowych struktur zawodów

Pomimo iż kształcenie zawodowe towarzyszy człowiekowi od zarania jego bytowania na ziemi, najpierw w formie samouctwa⁴⁵, później poprzez naukę u mistrza⁴⁶, wypromowaną w starożytności, a następnie przeniesioną do rzemiosła w czasach nowożytnych, aż do czasów współczesnych, które rozwinęły szkolnictwo zawodowe, jako formę przygotowania człowieka do pracy zawodowej, to wciąż poszukuje ono optymalnych rozwiązań, zdolnych do kształcenia na miarę

⁴¹ F. Mayor, *Przyszłość...*

⁴² A.A. Warrak, *The Private Sector Intergovernmental Relation International Conference on Federalism in an Era of Glocalization*, 1999, za: B. Kowalak, *Konkurencyjna gospodarka*, Radom 2006.

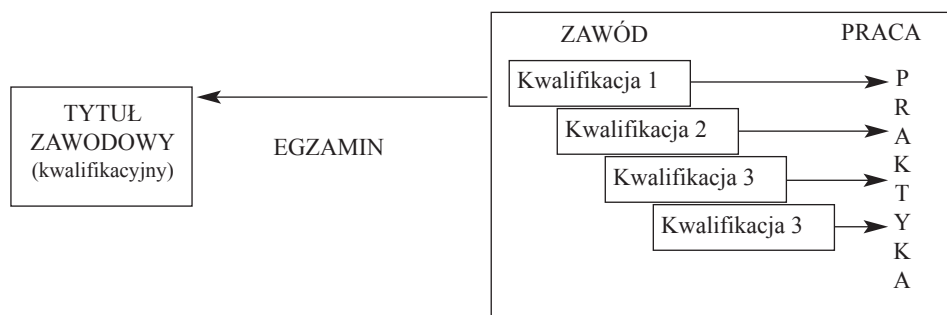
⁴³ O. Torres, *Lokalna...*

⁴⁴ B. Kowalak, *Konkurencyjna...*

⁴⁵ B. Baraniak, *Programy kształcenia zawodowego. Teoria – Metodologia – Aplikacja*, Warszawa 2001, s. 9.

⁴⁶ T. Nowacki, *Szkice z dziejów kształcenia zawodowego*, Warszawa 1967; M. Wachowski, *Geneza szkoły. Studium z pedagogiki porównawczej*, Opole 1968.

współczesnych oczekiwań. Szkoły zawodowe mają swoją ugruntowaną pozycję w strukturze systemu oświaty, dlatego nikogo nie dziwi, że reformy szkolnictwa, w tym aktualna, nie mogą pomijać segmentu kształcenia zawodowego, stanowiącego istotne dopełnienie reformy programowej⁴⁷. W założeniu projektodawców z dniem 1 września 2012 roku⁴⁸ reforma ta propaguje model integrowania obszarów kształcenia zawodowego i ustawicznego, w którym projektowane elastyczne struktury treściowe powinny znacznie lepiej wypełnić oczekiwania pracodawców w zakresie przygotowania absolwenta do pracy zawodowej. Pracującemu człowiekowi reforma ma pozwolić na kształtowanie dalszych umiejętności i kwalifikacji, tym samym umożliwiając mu dopełnianie posiadanego już przygotowania o dalsze kwalifikacje lub uczenie się nowego, pokrewnego zawodu – na bazie posiadanych kwalifikacji i umiejętności – odpowiadających aktualnym trendom zatrudnieniowym, wpisującym się we współczesne zmiany cywilizacyjne. Owa filozofia upowszechniana już na gruncie teorii pedagogiki pracy⁴⁹ i opracowana od strony teoretycznej, rodzi potrzebę wdrażania innej organizacji kształcenia, w zakresie programów edukacji zawodowej, pozwalając na permanentne kształtowanie kwalifikacji, jako istotnego zadania edukacji zawodowej, powstałej z integracji kształcenia zawodowego i ustawicznego⁵⁰ lub szkolnego i pozaszkolnego⁵¹, opisaną zadaniowym modelem zawodu (rys. 1).

Rys. 1. Zawód jako zbiór kwalifikacji zawodowych⁵²

⁴⁷Założenia projektowanych zmian. *Kształcenie zawodowe i ustawiczne. Informator*, MEN, Warszawa 2010.

⁴⁸ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej o zmianie ustawy o systemie oświaty...

⁴⁹ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa w aspekcie przemian społeczno-gospodarczych: wyzwania – szanse – zagrożenia*, Bydgoszcz 2007; S. M. Kwiatkowski, *Kształcenie zawodowe: Wyzwania, priorytety, standardy*, Warszawa 2006; B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, Warszawa 2008; Taż, *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Warszawa 2010.

⁵⁰ Gerlach, *Edukacja zawodowa...*

⁵¹ S. M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy*, [w:] *Pedagogika*, t. III, *Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, red. B. Śliwowski, Gdańsk 2006.

⁵² MEN o szkolnictwie zawodowym, 1999 r. Nr 3.

Powyższa definicja jest zgodna z modelem zawodu stanowiącym podstawę konstrukcji klasyfikacji zawodów i specjalności⁵³. Wyodrębnia ona moduł podstawowy, obejmujący zadanie zawodowe wspólne dla wszystkich specjalności, oraz moduły specjalnościowo-specjalizacyjne, realizowane już w czasie pracy zawodowej i odpowiednie dla nich programy szkoleniowe. Ukazuje edukacyjny wymiar potrzeb procesu pracy, a co za tym idzie programów umożliwiających dochodzenie do coraz wyższych poziomów umiejętności, wyrażonych zbiorem specyficznych dla nich zadań (rys. 2).

SPECJALNOŚĆ				
A	B	C	...	N
moduł podstawowy zawodu				

Rys. 2. Model zawodu wg założeń klasyfikacji zawodów i specjalności⁵⁴

Oba moduły zdobytych umiejętności, uzupełniane umiejętnościami perspektywicznymi, tzw. wyprzedzającymi, wraz z możliwością ich wprowadzenia do kształcenia i uznawania jako powszechnie obowiązujące w ciągu 2–3 lat, przyczynią się do stworzenia ofert dokształcania lub doskonalenia zawodowego⁵⁵.

Proponowany podział zawodu na kwalifikacje jest elastyczną propozycją edukacyjną, opisaną zbiorami wiadomości, umiejętności i postaw, kształtowanych w blokowych i zintegrowanych programach szkoły zawodowej, wdrażających aktualną reformę, którą szczególnie interesuje zmienność zawodów i ich otoczenia, co umożliwi elastyczne włączanie się w oczekiwania współczesnego rynku pracy.

Edukacja zawodowa i jej modele zorientowane rynkowo

Edukacja wciąż pozostaje jednym z kluczowych pojęć pedagogiki. Jest ono wciąż niedookreślone, gdyż jedni kojarzą go z wykształceniem⁵⁶, a inni z wychowaniem⁵⁷. Obecnie upowszechnia się szerokie rozumienie tego terminu jako ogół procesów oświatowo-wychowawczych, obejmujących kształcenie i wychowanie

⁵³ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 27.04.2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania Dz.U. z późn. Zm. Z 2014 r., poz. 760.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ K. Symela, *Przemiany w strukturze programów kształcenia*, [w:] *Dobór treści kształcenia zawodowego*, red B. Baraniak, t. I, Seria: *Unowocześnianie kształcenia zawodowego*, Warszawa – Radom 1997, s. 108.

⁵⁶ W. Doroszewski, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1975

⁵⁷ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001

oraz szeroko pojmowaną oświatę⁵⁸. Pogląd ten pozwala postrzegać edukację jako proces wielowarstwowy, odbywający się w większości środowisk towarzyszących rozwojowi człowieka, a mianowicie w rodzinie, szkole, pracy, a także we wszelkich instytucjach oraz organizacjach tzw. wyższej użyteczności. Edukacja jest więc procesem nieograniczonym, obejmując ogół placówek i instytucji prowadzących działalność oświatową i wychowawczą, w których uczestniczy wielość podmiotów – bez względu na wiek, co umożliwia całożyciowy rozwój jednostki. Owo rozumienie edukacji legło u podstaw nowej działowej koncepcji pedagogiki pracy, wedle której kształcenie i wychowanie – pozostając w integralnej łączności – pokazują, że w procesie pracy ważne jest zarówno kształcenie skoncentrowane na umiejętnościach, nawykach i sprawnościach, jak i wychowanie kształtujące odpowiednie postawy, wyrażane stosunkiem do pracy, jakością wytwarzanych wytworów itp.

W ową koncepcję edukacji, osadzonej w paradygmacie pedagogiki pracy, wpisuje się pogląd B. Śliwerskiego na edukację, która „traktowana jest jako:

1. Proces permanentnego uczenia się człowieka przez całe życie.
2. Prawo, a zarazem obywatelska powinność człowieka oraz imperatyw społeczny.
3. Instrument władzy politycznej do realizacji określonych interesów i celów społecznych, partyjnych, związkowych, narodowych i kulturowych itp.
4. Obszar samoregulacji społecznej, główny czynnik rozwoju ludzkiego kapitału, jakości życia społeczeństwa czy cywilizacji.
5. Typ przemocy symbolicznej narzuconej kulturą grupy dominującej przedstawicielom innych grup społecznych, tym samym czynnik stratyfikacji społecznej, które generuje mechanizmy i szanse awansu społecznego oraz selekcji i marginalizacji.
6. ‘Ekran kultury’ tłumaczący złożoność jej pola znaczeń i symboli.
7. Typ normatywnego dyskursu, przedstawiającego określoną perspektywę myślową, a umożliwiającą opowiedzenie się po jednej ze stron kontaktów światopoglądowych, ideologicznych czy moralnych⁵⁹.

Ów dyskurs z „jednej strony jest czynnikiem kształtowania tożsamości człowieka, a z drugiej zaś nieodzownym warunkiem twórczym jego naturalnego rozwoju”⁶⁰, ukazującego użyteczność edukacji permanentnej Z. Wiatrowskiego⁶¹, interesującej kategorii edukacji zawodowej. Zdaniem R. Gerlacha sprowadza się

⁵⁸ B. Baraniak, *Programy kształcenia zawodowego. Teoria – Metodologia – Aplikacje*. Warszawa 2001, s. 112; Taż, *Edukacja w przygotowaniu...; Współczesna pedagogika pracy...*

⁵⁹ B. Śliwerski, *Edukacja*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Warszawa 2003, s. 905.

⁶⁰ Tamże, s. 903.

⁶¹ Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki...*

ona nie tylko do „opanowania wiedzy zawodowej opisanej wiadomościami, umiejętnościami, nawykami i sprawnościami zawodowymi, ale także kształtowanie podstaw, poglądów, zainteresowań prozawodowych, myślenia koncepcyjnego, innowacyjnego, twórczego, a także stosunku do świata wartości, społeczeństwa, drugiego człowieka, samego siebie, świata kultury i przyrody”⁶².

Trzeba zatem zgodzić się z poglądem, że celem współczesnej edukacji zawodowej jest kształtowanie pełni człowieczeństwa, „a nie wykonawcy określonych zadań, w myśl holistycznej teorii urzeczywistniającej się w czterowymiarowym modelu edukacji, uwzględniającej harmonijny rozwój fizyczny, intelektualny, społeczny i duchowy istoty ludzkiej”⁶³. Należy bowiem kształtować osobowość nie tylko zawodową⁶⁴, ale osobowość człowieka jako podmiotu edukacyjnego⁶⁵, co edukacji zawodowej nadaje wymiar humanistyczny⁶⁶, a jej podmiot dzięki autokreacji „współformuje się przez swe względne autonomiczne wybory i działania [...] przyjmowane z większym lub mniejszym udziałem własnym”⁶⁷. Dzięki temu dokonuje się rozwój człowieka, inspirowany aktywnością, twórczymi możliwościami, które przenoszone na pracę zawodową, nadają jej twórczy charakter. Aspekt twórczy ma więc praca nie tylko w sferze artystycznej, ale w każdej dziedzinie, począwszy od działań najprostszych do najbardziej złożonych czynności, wykonywanych przez innowatorów, ekonomistów, naukowców itp.⁶⁸.

Konsekwencją twórczego wkładu konstruktora, projektanta czy technologa w procesie pracy jest zmiana jej charakteru, która wymusza na pracowniku potrzebę podwyższania kwalifikacji, umożliwiając człowiekowi skuteczne realizowanie nowych zadań zawodowych, wynikających z postępu technicznego i technologicznego, potrzeby przezwyciężania tendencji do rutyny, naśladownictwa, przeciętności oraz przekraczania granic swojej wiedzy i swoich umiejętności i stawania się podmiotem transgresyjnym⁶⁹. Cechy te pozwalają na wyzwalanie człowieka jako podmiotu z fatalistycznego przekonania o możliwości zmiany swojej osobowości i potrzeby sprostanie coraz to nowym wyzwaniom współczesnego świata, co do-

⁶² Tamże, s. 175.

⁶³ Z. Łyko, *Listy o edukacji*, „Forum Oświatowe”, red. L. Witkowski, 1998, nr 2.

⁶⁴ Z. Wiatrowski, *Podstawy...* s. 202.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ L. Tuross, *Andragogika pracy*, Warszawa 2006.

⁶⁷ Z. Pietrasiński, *Ekspansja pięknych umysłów. Nowy renesans i ożywcza autokreacja*, Warszawa 2009, s. 71.

⁶⁸ B. Baraniak, *Kwalifikacje i kompetencje oczekiwany...* „Pedagogika Pracy”, nr 43/ cz. I/, 44 / cz. II/, 2004.

⁶⁹ U. Jeruszka, *Kwalifikacje zawodowe. Poglądy teoretyczne a rzeczywistość*, Warszawa 2006; M. Czerwińska, *Aktywność twórcza w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku – refleksja między terapią a sztuką*, [w:] *Dylematy (niepełno)sprawności – rozważania na marginesie studiów kulturowo-społecznych*, red. M. Dycht, L. Marszałek, Warszawa 2009, s. 250–257.

skonalnie ujął w swojej koncepcji pracy Kardynał Stefan Wyszyński, o ciągłej potrzebie doskonalenia nie tylko dzieła, ale i jego podmiotu⁷⁰, nawiązującej do wciąż aktualnego poglądu Piusa XI oraz teorii motywacji Abrahama Masłowa⁷¹. Teoria ta pozwala zrozumieć ludzkie życie, ale wymaga uwzględnienia jego najważniejszych dążeń, takich jak „rozwój, samorealizacja, dążenie do zdrowia, poszukiwanie tożsamości i autonomii, tęsknota za doskonałością”⁷². Można je uznać za podstawę rozwoju człowieka, zdolnego i świadomego do przenoszenia swych pomysłów ma na nowe wytwory pracy, nowy wymiar otoczenia życia i pracy człowieka.

Zgodnie z teoriami autokreacji⁷³ oraz motywacji⁷⁴, praca ujmowana w kategoriach wartości postrzegana jest jako sensowna, użyteczna, potrzebna, dokładna, szanowana, dostosowana do możliwości człowieka, rozwijająca, dowartościowująca⁷⁵, umożliwiająca samorealizację⁷⁶, a także godna człowieka i jego uczestniczenia się w procesie pracy, odczuwania podmiotowości⁷⁷. Wymienione cechy pracy łączą się z kształtowanymi postawami w procesie edukacji zawodowej, a więc w procesie kształcenia i wychowania, w połączeniu z autokreacją, rozumianą „jako proces uczenia się, twórczego funkcjonowania w obranym, wyuczonym i wykonywanym zawodzie”⁷⁸. Cechy te nadają procesowi edukacji zawodowej wymiar humanistyczny, poprzez: 1) wychowanie do sterowania własnym losem, przyswajanie sobie uniwersalnych prawd o życiu ludzkim i umiejętności wyboru wartości do ciągłego doskonalenia swojej osobowości (w aspekcie społecznym i indywidualnym); 2) rozwinięcie motywacji pracy i kształtowania postaw warunkujących właściwy stosunek do pracy, jak i pełną identyfikację z zawodem i ze środowiskiem pracy; 3) wychowanie pracownika chcącego i umiającego pełnić rolę podmiotu; 4) zespalandie interesów indywidualnych i społecznych, a także często wzajemne sobie podporządkowanie; 5) wychowanie pracownika umiającego żyć i pracować w warunkach gospodarki rynkowej, ryzyka zawodowego itp.; 6) wychowanie członków wspólnoty europejskiej, tj. ludzi, którzy rozumieją sens

⁷⁰ Kardynał Stefan Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej*, Warszawa 1991, s. 21.

⁷¹ A. Masłow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1996, s.13.

⁷² Tamże.

⁷³ L. Turowski, *Andragogika...*

⁷⁴ A. Masłow, *Motywacja...*

⁷⁵ W. Furmanek, *Podstawy...*; Tenże, *Zarys humanistycznej teorii pracy*, Warszawa 2006; Z. Wiatrowski, *Praca w zbiorach wartości pracujących, bezrobotnych i młodzieży szkolnej*, Włocławek 2004.

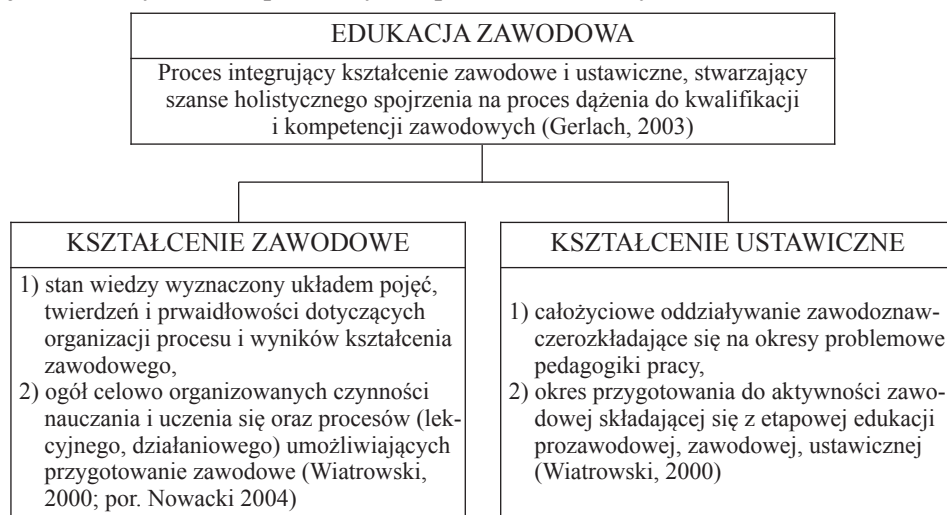
⁷⁶ T. Lewowicki, *Humanista i idee humanizmu spełnione w pedagogice pracy*, [w:] *Pedagogika pracy w kontekście integracji europejskiej*, red. Z. Wiatrowski, U. Jeruszka, H. Bednarczyk, Warszawa 2003, s. 15.

⁷⁷ J. Moskwa, *Prorok i polityk*, Warszawa 2003, s. 86.

⁷⁸ T. Nowacki, *Postawy i wartości*, [w:] *Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły*, red. E. Laska, Rzeszów 2006.

zjednoczenia Europy oraz potrzebę jego realizowania i umacniania; 7) wychowanie człowieka jako wolnego obywatela państwa demokratycznego, rozumiejącego dokonujące się przeobrażenia w różnych dziedzinach życia i uczestniczącego w nich, znającego swoje prawa i obowiązki oraz czującego się zobowiązanym do ciągłego doskonalenia siebie oraz swego otoczenia⁷⁹.

Na potrzebę ciągłego doskonalenia się człowieka zwraca uwagę wielu przedstawicieli pedagogiki pracy, m.in. Tadeusz Nowacki w swoim szczeblowym modelu doksztalcania i doskonalenia zawodowego⁸⁰. Z. Wiatrowski uważa, że edukacja zawodowa stwarza „szansę holistycznego spojrzenia na proces dążenia do kwalifikacji i kompetencji zawodowych, w kształtowaniu których istotne będą zarówno zbiory wiadomości i umiejętności, ale również i postaw”, w tym zawodowych „wyrażonych stanem mobilności zawodowej, elastyczności, inicjatywności, odpowiedzialności oraz przedsiębiorczości”⁸¹. Rozpatrywanie tych procesów łącznie, jak twierdzi R. Gerlach, wydaje się uzasadnione, albowiem edukacja szkolna uznawana jest dzisiaj za podstawę dalszego, trwającego do końca życia kształcenia⁸². Rysunek 3. pokazuje ideę całożyciowego uczenia się, czyli edukacji ustawicznej. Idea ta zawarta jest we wszystkich współczesnych raportach oświatowych⁸³.

Rys 3. Struktura edukacji zawodowej⁸⁴ (model własny)

⁷⁹ Z. Wiatrowski, *Podstawy...*, s. 7–9.

⁸⁰ T. Nowacki, *Dydaktyka doksztalcania i doskonalenia zawodowego*, Warszawa 1978.

⁸¹ Tamże, *Podstawy...*, s. 25–26.

⁸² R. Gerlach, *Edukacja zawodowa...*, s. 171.

⁸³ E. Faure, *Uczyć się aby być*, Warszawa 1975; Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia...; J. De-lors, *Edukacja, Jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1998; F. Mayor, *Przyszłość...*

⁸⁴ B. Baraniak, *Edukacja...*; Taż, *Współczesna pedagogika...*

Inny model edukacji zawodowej, oparty również na integracji, ale kształcenia formalnego, nieformalnego i incydentalnego, można wyprowadzić z koncepcji S.M. Kwiatkowskiego⁸⁵, co ilustruje rysunek 4.

Rys. 4. Model edukacji zawodowej w integracji kształcenia formalnego, pozaformalnego i incydentalnego (Baraniak⁸⁶, model własny)

Model edukacji zawodowej integrujący poszczególne fazy kształcenia – jak twierdzi S. M. Kwiatkowski⁸⁷ – umożliwia budowanie: „otwartego i elastycznego systemu edukacji”, rzeczywiste wspieranie „aktywności poznawczej i przedsiębiorczości – postaw prowadzących do zwiększania szans na współczesnym rynku pracy”⁸⁸. Funkcjonujący w zintegrowanym modelu podmiot edukacji uczestniczy w całokształcie ich procesów, które w myśl aktualnie obowiązującej od 1 września 2012 roku⁸⁹ reformy kształcenia zawodowego – powtórzmy – rozpoczyna od kształtowania tylko wybranych kwalifikacji w szkołach zawodowych, a dopełnianych w systemie pozaszkolnym, wpisując się w model integrowania obszarów kształcenia zawodowego i ustawicznego, w którym projektowane elastyczne struktury treściowe powinny znacznie lepiej wypełnić oczekiwania pracodawców w zakresie przygotowania absolwenta do pracy zawodowej, a już pracującemu człowiekowi pozwolić

⁸⁵ S. M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy*.

⁸⁶ B. Baraniak, *Edukacja...*; Taż, *Współczesna pedagogika*....

⁸⁷ S. M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy*

⁸⁸ *Strategia rozwoju edukacji*. Warszawa 2005.

⁸⁹ *Założenia projektowanych zmian. Kształcenie zawodowe i ustawiczne. Informator*. MEN, Warszawa 2010.

na kształtowanie dalszych umiejętności i kwalifikacji, tym samym umożliwić mu dopełnianie posiadanego już zawodu o dalsze, nowe kwalifikacje lub uczenie się nowego pokrewnego zawodu – na bazie posiadanych kwalifikacji – odpowiadającego aktualnym trendom zatrudnieniowym. Owa filozofia upowszechniana już na gruncie teorii pedagogiki pracy przez R. Gerlacha⁹⁰, S. M. Kwiatkowskiego⁹¹ czy B. Baraniak⁹² i opracowana od strony teoretycznej, rodzi potrzebę wdrażania innej organizacji kształcenia, które powinno ewoluować w kierunku programów edukacji zawodowej, pozwalając na permanentne kształtowanie kwalifikacji, jako istotnego zadania edukacji zawodowej, powstałej z integracji kształcenia zawodowego i ustawicznego⁹³ lub szkolnego i pozaszkolnego⁹⁴.

Edukacja zawodowa u podstaw aktualnej reformy zorientowanej rynkowo

Zawód i praca są przedmiotem zainteresowania zarówno edukacji zawodowej, jak i rynku pracy. Można powiedzieć, że stanowią swoisty symbiotyczny układ, bowiem tę pierwszą, czyli edukację zawodową ‘interesuje’ kształcenie w wybranym zawodzie, to jest przygotowanie człowieka do pracy zawodowej. Przez to wpisuje się ona w problematykę rynku pracy, który – poza przygotowaniem zawodowym pracownika do pracy – aktualnie wymusza mentalną, ukształtowaną przyzwyczajeniami potrzebę ciągłego doskonalenia umiejętności, wzbogacania swych doświadczeń zawodowych, z wykorzystaniem narzędzi i maszyn, a także innych instrumentów pracy, w tym komunikacji bezpośredniej z ludźmi oraz pośredniej za pomocą komputera wraz z oprzyrządowaniem do internetowej komunikacji. W ten sposób uwidacznia się postęp cywilizacyjny⁹⁵, niezbędny w rozwoju nowej przydatności zawodowej.

Wreszcie edukacja zawodowa i rynek pracy pokazują, że wykonywanie zawodu sprzyja nawiązywaniu kontaktów społecznych, czyniąc z nas członków pewnych grup, wytwarza autorytety, wzmacnia poczucie odpowiedzialności, kształtuje etykę zawodową. To oznacza, że każdy zawód wywiera wpływ na osobowość, charakter i postępowanie człowieka. Stąd płynie wielkie znaczenie wyboru zawodu dla nas samych, a nie tylko dla poziomu życia, a trafność jego wyboru jest szczególnie ważna w aktualnie trudnej sytuacji zatrudnieniowej absolwentów, wy-

⁹⁰ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa...*

⁹¹ S. M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy*.

⁹² B. Baraniak, *Edukacja ...*; Taż, *Współczesna pedagogika ...*

⁹³ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa ...*

⁹⁴ S. M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy ...*

⁹⁵ Biała Księga.... 1995, s. 56.

rażonej wysoką ich stopą bezrobocia⁹⁶. Zagadnienia te stanowią obszar wciąż mało docenianego poradnictwa zawodowego, które powinno pomóc podmiotom edukacyjnym w ich orientowaniu na zawód i pracę, rozpoznaniu sytuacji na rynku pracy, opisaną już nie tylko kwalifikacjami, ale i tzw. profilami kompetencyjnymi, ilustrującymi zaangażowanie w proces pracy kadry, zdolnej do permanentnego rozwoju zawodowego, stosownie do dokonujących się w niej przemian. W owo założenie wpisują się zaprezentowane wcześniej modele edukacji zawodowej, pokazujące, iż dochodzenie do kwalifikacji i kompetencji zawodowych wymaganych na rynku pracy może odbywać się wieloma drogami, poprzez integrację kształcenia w systemie szkolnym i pozaszkolnym⁹⁷ lub formalnym, nieformalnym i incydentalnym⁹⁸, u podstaw których pozostaje potrzeba ciągłego dochodzenia do kwalifikacji zawodowych i ich rozwoju. Aktualna koncepcja reformy kształcenia zawodowego Ministra Edukacji Narodowej⁹⁹ – warto przypomnieć – jest zgodna z powyższymi modelami edukacji zawodowej¹⁰⁰, co sprawia, iż celem szkolnej nauki zawodowej czyni się nie przygotowanie zawodowe, ale wybrane kwalifikacje zawodowe objęte zakresem podstawy programowej tegoż zawodu¹⁰¹.

Miejscem kształtowania kwalifikacji charakteryzujących dany zawód staje się system szkolny, realizowany według obecnej podstawy programowej¹⁰² oraz pozaszkolny¹⁰³, wprowadzający elastyczność kształcenia, czyli prawo podmiotu do decydowania o czasie i miejscu dopełniania przygotowania zawodowego, kolejnymi kwalifikacjami skorelowanymi z zadaniami zawodu, wpisującymi się w jego model.

Wreszcie podstawa programowa kształcenia w zawodach wyodrębniła trzy bloki efektów kształcenia, tj.:

1) efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów – na wzór wdrażanego modelu Y charakterystycznego dla kształcenia szerokoprofilowego¹⁰⁴, opisanych, jako:

⁹⁶ S. M. Kwiatkowski, *Dostosowanie struktury i treści kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy w kontekście zmian w systemie edukacji*, Warszawa 2002.

⁹⁷ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa ...*

⁹⁸ S. M. Kwiatkowski, *Dostosowanie struktury i treści ...*

⁹⁹ Założenia...; Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej o zmianie ustawy o systemie oświaty...

¹⁰⁰ Z. Wiatrowski, por. R. Gerlach, *Edukacja zawodowa...*

¹⁰¹ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego z 23.12.2011 r., Dz.U. Nr 2 z 2012 r., poz. 7.

¹⁰² Ustawa z dnia 19 sierpnia...; Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach z 7.02.2012 r., Dz.U. Nr 34 z 2012 r., poz. 184.

¹⁰³ Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wraz ze zmianami, Dz.U. Nr 69 z 2008 r., poz. 415; Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2.07.2004 r., Dz.U. Nr 173 z 2004 r., poz. 1803.

¹⁰⁴ B. Baraniak, *Dobór treści kształcenia zawodowego*, t. I, Seria: *Unowocześniania kształcenia zawodowego*, Warszawa 1997.

- BHP – bezpieczeństwa i higieny pracy,
- PDG – podejmowania i prowadzenia działalności,
- JOZ – języka obcego ukierunkowanego zawodowo,
- KPS – kompetencje personalne i społeczne,
- OMZ – organizacja małych zespołów, wyłącznie nauczanych na poziomie technika;

2) efektów kształcenia wspólnych dla zawodów w ramach obszaru kształcenia. Ich zakres wpisuje się w korelacyjność klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego z Polską Klasyfikacją Działalności¹⁰⁵, a ich wspólne kryterium konstrukcyjne pozwoliło wyodrębnić osiem następujących obszarów kształcenia:

- administracyjno-usługowy,
- budowlany,
- elektryczno-elektroniczny,
- mechaniczny-górnictwo-hutniczy,
- rolniczo-leśny z ochroną środowiska,
- turystyczno-gastronomiczny,
- medyczno-społeczny,
- artystyczny.

Powyżej wymienione obszary obejmują 200 zawodów, opisanych 251 kwalifikacjami w zawodzie i efektami kształcenia w kategoriach wiedzy, umiejętności, kompetencji społecznych i personalnych. Ich korelacyjna treść pracy posłużyła do charakterystyki 23 zawodów za pomocą trzech kwalifikacji, 72 zawodów na pomocą dwóch kwalifikacji, 98 zawodów jedną kwalifikacją oraz 7 zawodów obszaru artystycznego o innym niekwalifikacyjnym, specyficznym charakterze kształcenia, dlatego dla nich nie wyodrębniono kwalifikacji w zawodzie;

3) efektów kształcenia właściwych dla zawodu, opisanych ich kwalifikacjami, ilustrujących specyfikę zawodowego kształcenia teoretycznego oraz praktycznego.

Dopełnieniem prawno-organizacyjnej strony edukacji zawodowej, mającej miejsce zarówno w systemie szkolnym, jak i pozaszkolnym stanowią egzaminy, których wyniki potwierdzane są świadectwami, dyplomami lub certyfikatami ich kompetencji¹⁰⁶, poddanych ocenie – określonych i sprawdzalnych efektów uczenia

¹⁰⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z 24.12.2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD); Dz.U. z 2007 r. Nr 251, poz. 1885 oraz z 2009 r. Nr 59, poz. 489.

¹⁰⁶ W. Woźniak, *Idea uczenia się przez całe życie wyznacznikiem zmian w kształceniu zawodowym*, [w:] *Nauka, edukacja, rynek pracy. Przede wszystkim współdziałanie*, red. Cz. Plewka, Koszalin – Szczecin, 2013, s.184.

się – uzyskanych przez uczącego się w ramach jednostki / uczenia się/ lub kwalifikacji”¹⁰⁷.

Efekty kształcenia ujęte są również w reformie szkolnictwa wyższego, które – odpowiadając za kształcenie specjalistów¹⁰⁸ – łączy je z kierunkami kształcenia,¹⁰⁹ opisanymi za pomocą wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, będących punktem wyjścia do autonomicznego prawa uczelni do wyodrębniania obszarów kształcenia specjalizacyjnego, zabezpieczającego potrzeby rynków pracy: światowego, europejskiego oraz krajowego i lokalnego. Oferta akademickiego kształcenia nieustannie się poszerza, co jest konsekwencją poszukiwania jej zgodności z trendami gospodarczymi. Dokument „Szkolnictwo w Polsce 2013” pokazuje tendencję wzrostową kierunków kształcenia, które pogrupowane zostały w trójstopniowym układzie wyodrębniającym osiem grup:

- kształcenie z podgrupą humanistyczną pedagogiczną skupiającą 12 kierunków studiów.
- nauki humanistyczne i sztuka z 3 podgrupami: humanistyczną (26 kierunków) i artystyczną (30 kierunków),
- nauki społeczne: gospodarka i prawo z 4 podgrupami: społeczną (10 kierunków), ekonomiczna i administracyjna (22 kierunki), prawa (3 kierunki), dziennikarstwo i informacja (2 kierunki),
- nauka z 3 podgrupami: biologiczną (13 kierunków), fizyczną (24 kierunki), informatyczną (6 kierunków),
- zdrowie i opieka społeczna z 2 podgrupami: medyczną (15 kierunków), opieki społecznej (2 kierunki),
- technika, przemysł i budownictwo z 3 podgrupami: inżynieryjno-techniczna (32 kierunki), produkcji i przetwórstwa (15 kierunków), architektury i budownictwa (7 kierunków),
- rolnictwo z 2 podgrupami: produkcja rolnicza, leśna i rybołówstwo (6 kierunków), weterynaryjna (1 kierunek),
- usługi z 4 podgrupami: usług dla ludności (6 kierunków), ochrony środowiska (5 kierunków), usług transportowych (2 kierunki), ochrony i bezpieczeństwa (6 kierunków)¹¹⁰.

¹⁰⁷ Załącznik nr 1 do dokumentu Komisji Wspólnoty Europejskiej: Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustanowienia europejskiego systemu transferu i akumulacji osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym. Bruksela, 09.04.2008.

¹⁰⁸ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 27.04.2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania Dz.U. z późn. zm. z 2014 r., poz. 760.

¹⁰⁹ Ustawa o szkolnictwie wyższym z 27.07.2005 r., Dz.U. 2005 r., Nr 164, poz. 1365. Dostępny na: www.gov.pl/92/2013_07, data pobrania 2.05.2014.

¹¹⁰ Szkolnictwo wyższe w Polsce, 2013. www.gov.pl/92/2013_07, data pobrania 2.05.2014r

Powyższe dane ilustrują złożoność obszarów kształcenia na poziomie szkoły wyższej, co wymaga poza wyodrębnieniem grup (8) również podgrup (22), skupiających 254 kierunki kształcenia¹¹¹: 48 kierunków kształcących na poziomie licencjackim, 22 kierunki na poziomie licencjacko-magisterskim, 39 kierunków na poziomie magisterskim, 24 kierunki kształcące w ramach jednolitych studiów magisterskich, 2 kierunki kształcące na studiów pomostowych, 6 – MBA, 44 – kierunki kształcenia podyplomowego oraz 26 – doktorskich¹¹².

Można zatem powiedzieć, iż podstawę organizacji edukacji zawodowej w szkołach ponadgimnazjalnych oraz szkołach wyższych wyznaczają podobne liczby zawodów (200 w szkolnictwie ponadgimnazjalnym, podzielonym na 8 obszarów kształcenia), a w szkołach wyższych 254 kierunki kształcenia również podzielone na 8 grup, co umożliwi kontynuację studiów na zbliżonych kierunkach kształcenia. Wspólną cechą obu poziomów kształcenia są efekty kształcenia, opisane wiedzą, umiejętnościami i kompetencjami społecznymi, szczególnie cenionymi przez pracodawców, orientując edukację zawodową na rynek pracy oraz potrzebę jej kontynuacji w systemie pozaszkolnym, poprzez dopełnianie przygotowania zawodowego kolejnymi kwalifikacjami zdobytymi w szkolnictwie ponadgimnazjalnym oraz w kształceniu podyplomowym i doktoranckim, kierowanym do absolwentów studiów wyższych.

Podsumowanie

Podjęte rozważania ukazują cywilizację jako ciągle zmieniającą się rzeczywistość – otoczenie, środowisko pracy, pojawianie się wciąż nowych zawodów, co wyjaśnia potrzebę nieustannej modyfikacji procesów edukacyjnych. Aktualna reforma koncentruje się na trendach rynkowych w poszukiwaniu pracy, a szansę jej otrzymania upatruje w umiejętnościach ukształtowanych w procesach edukacyjnych. Dobre przygotowanie do pracy w zawodach wpisanych w trendy rynkowe powinno ułatwić człowiekowi znalezienie pracy i być źródłem jego zadowolenia jako pracownika, z możliwością dalszego rozwoju. Wpisuje się w to model edukacji zawodowej integrującej kształcenie zawodowe z ustawicznym w jeden obszar pedagogiki pracy, zainicjowany przez R. Gerlacha¹¹³, a następnie poznawczo i naukowo rozwijany przez B. Baraniak¹¹⁴. Ta swoista koncepcja jest dobrą podstawą teoretyczną do inwestycji w kapitał ludzki. Jego rozwój pozwoli nie tylko zmieniać współczesny rynek pracy, ale będzie sprawiać,

¹¹¹ Tamże, 2014r

¹¹² Tamże.

¹¹³ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa...*

¹¹⁴ B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu...*; Taż, *Współczesna pedagogika pracy...*

iż tylko wykształceni pracownicy, i to w nowych zawodach, przydatnych w rozwijającym się współcześnie sektorze usług, będą mogli liczyć na zatrudnienie.

Streszczenie

Współczesność niesie wiele problemów dla żyjącego w niej człowieka. Zaliczyć do nich można intensywny rozwój naukowy, którego współczesnym wyznacznikiem jest obszar technologii informacyjnych, ale również automatyzacji i coraz śmielej promowanej robotyzacji w wielu sferach życia człowieka, w tym w pracy zawodowej. Charakter przemian nie może pozostać obojętny dla zawodoznawstwa, wyznaczającego kierunek modelowania edukacji zawodowej. Podobne założenia przyświecały twórcom aktualnej reformy, która – koncentrując się na trendach rynkowych – uznaje wymagania współczesnej pracy, a szansę jej otrzymania upatruje w identyfikacji umiejętności ukształtowanych w procesach edukacyjnych. Dobre przygotowanie do pracy w zawodach odpowiadających trendom rynkowym powinno być źródłem zadowolenia człowieka jako pracownika, z możliwością jego dalszego rozwoju, w co wpisuje się model edukacji zawodowej integrującej kształcenie zawodowe z ustawicznym w jeden obszar pedagogiki pracy, zainicjowany przez R. Gerlacha¹¹⁵, a następnie poznawczo i naukowo rozwijany przez B. Baraniak¹¹⁶. Ta swoista koncepcja jest dobrą podstawą teoretyczną do inwestycji w kapitał ludzki. Jego rozwój pozwoli nie tylko zmieniać współczesny rynek pracy, ale będzie sprawiać, iż tylko wykształceni pracownicy, i to w nowych zawodach, przydatnych w rozwijającym się współcześnie sektorze usług, będą mogli liczyć na zatrudnienie.

Civilizational changes in knowledge of professions development setting the direction of modelling and reforming occupational education

Summary

Contemporaneity is full of different problems bothering human being – intensive science development, mainly in information technology area, but also automation and, recently popularising robotisation in many sectors of humans life including occupational work. This character of changes cannot stay indifferent for

¹¹⁵ R. Gerlach, *Edukacja zawodowa nie tylko dla rynku pracy*, [w:] *Edukacja wobec rynku pracy. Realia – możliwości – perspektywy*, red. R. Gerlach. Bydgoszcz 2003.

¹¹⁶ B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu...*; Taż, *Współczesna pedagogika pracy...* wyd. II, 2013.

knowledge of professions, which has influence on direction of modelling occupational education. Current reform is endeavouring to inscribe that in it concentrating on market trends. Recognizes the demands of contemporary work and chances to get one places in identifying abilities shaped in educational processes. Proper preparation for occupational work inscribed in market trends can be the reason of human-employee gratification – because of the possibility of further progress, which inscribes in occupational education model and integrate occupational education with lifelong learning in one area of pedagogy of work initiated by R. Gerlach, cognitively and scientific expanded by B. Baraniak. This unique conception is good theoretical base to investing in human capital. Its development lets not only to change contemporary job market, but also cause that only well-educated employees, specializing in new, needed in modern, developing services sector occupations, can count on employment as the effect of civilizational changes.